

Anna Cekiera-Zadęcka

Humor w podręcznikach szkolnych

*Literatura dla dzieci
może być rzecz jasna pouczająca,
ale idee wychowawcze w utworach
podawać należy w iskrzącej się,
wesołej i lekkiej formie,
aby dziecko tego nie dostrzegło.*

Jan Brzechwa

Nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej realizując wyznaczone cele edukacji polonistycznej, powinni zaprezentować uczniom jak najszerszy wachlarz różnorodnych tekstów literackich, aby w przyszłości ich wychowankowie mogli dla siebie wybierać taką literaturę, która będzie im najbliższa i zgodna z aktualnymi potrzebami i upodobaniami. W pierwszych klasach szkoły podstawowej zadanie to nabiera szczególnego znaczenia, gdyż w tym właśnie okresie kształtują się dziecięce zainteresowania, upodobania, kompetencje czytelnicze i wrażliwość na słowo (por. Zabawa, 2014: 105).

Uczeń, który w przyszłości będzie odbiorcą rozmaitych utworów literackich, powinien „oswajać się” z różnorodnością literatury dziecięcej, w tym także z utworami humorystycznymi. Dlaczego literatura dla dzieci i humor to „duet marzeń”?

Humor spełnia wielorakie funkcje społeczne, poznawcze, twórcze, wychowawcze i inne, m.in.:

- dynamizuje zachowania komunikacyjne, np. ułatwia aktywne słuchanie, aktywizuje wszechstronne obserwacje siebie i otoczenia, wpływa na zwiększenie przekazu, integruje z grupą;
- uruchamia motywację poznawczą, np. zachęca do refleksji nad rzeczywistością, pomaga w tworzeniu różnorodnych rozwiązań tego samego problemu, wpływa na poszukiwanie alternatywnych źródeł wiedzy, ułatwia zapamiętywanie;
- udrażnia system wartości i ocen, np. inspirowanie do otwartości w ujawnianiu postaw, wspiera w sytuacjach wymagających konfrontacji ocen, pobudza aspiracje i pomaga w dążeniach do zmian;
- animuje postawy twórcze, np. udrażnia pomysłowość, nowość, umożliwia różnorodność, wieloznaczność w spostrzeganiu siebie i środowiska;

- ułatwia proces diagnozowania, np. poznawanie nastrojów indywidualnych, ustosunkowań społecznych, cech ludzi i zjawisk;
- działa relaksująco, np. pobudza pozytywne reakcje, uczy panowania nad negatywnymi odruchami, daje ujście napięciom psychicznym (Adamczuk, 2003: 275).

Zdaniem Iwony Biernackiej (1999: 8–9) „satyra jest jedną z najlepszych form wyrazu artystycznego, dzięki której napiętnowane zostają niekorzystne zjawiska oraz zrozumiałe stają się rzeczy trudne i złożone; jest najlepszą metodą wychowawczą i edukacyjną”.

Pisarz Grzegorz Kasdepke twierdzi, że „książki dla dzieci powinny być książkami obśmiewającymi różne problemy, bo wszystko, co znosimy z uśmiechem, jest łatwiejsze do zniesienia” (za: Grzybowski, 2015: 410).

„Polska literatura dziecięca – według Joanny Papuzińskiej (2007: 105) – zawsze dość spokojna i nobliwa, tradycyjnie posługiwała się humorem jako instrumentem dydaktycznym”.

Zamiast straszyć ośmieszała i ukazywała wady dziecka w formie komicznej. Dobór właściwej literatury, zabawnych tekstów możliwych do wykorzystania w edukacji jest zadaniem trudnym. Czy obecność utworów humorystycznych jest widoczna w podręcznikach?

Analiza podręczników

W podręcznikach z serii Ewy Hryniewicz i Barbary Stępień *Elementarz XXI wieku* pojawiają się liczne teksty z elementami humoru. Analizie poddano utwory wierszowane.

Na szczególną uwagę zasługują wiersze Jana Brzechwy zaliczane do klasyki literatury dziecięcej: *Na straganie*, *Sowa*, *Prima aprilis*, *Żuk*, *Na wyspach Bergamutach*, *Michalek*, *Żuraw i czapla*, *Kwoka*, *Żaba*. Twórca dał początek nowej szkole wiersza dla dzieci, który łączy bajkę ezopową z żartem językowym. Nowe bajki Brzechwy mają rodowód ludowy, opierają się na przysłowiu, kalamburze, absurdzie i rymie i w tym sensie są bliskie poetyce folkloru dzieci (Cieślakowski, 1981: XXVII). J. Brzechwa posługiwał się paradoksem, nonsensem, żartobliwą wizją wad dzieci, odświeżył język i styl poezji dziecięcej (Frycie, 1982: 276).

Istotnym elementem współtworzącym humor słowny jest rym. J. Brzechwa (1982: 371), mistrz sztuki rymowania twierdzi, że „w wierszach dla dzieci szczególnie ważną rolę odgrywa rym, [...] staje się punktem ogniskującym uwagę, mobilizującym pamięć. Elementy dźwiękowe wiersza wybijają się na czoło także i dlatego, że w samym dziecku tkwi przyrodzona skłonność do rymowania. [...] Skoro zaś rym koncentruje uwagę czytelnika i stanowi czynnik pobudzający co chwila jego wrażliwość słuchową, na rym padać powinny najistotniejsze elementy fabularne utworu: pointy, imiona postaci działających, słowa przynoszące nowe pojęcia i nazwy albo chociażby tylko nowe z brzmienia”.

Przykładowo w wierszu *Na straganie* fabułę bajki określa i wypełnia w całości pełna finezja rymów: „oprze – koprze”, „szczypioru – wtorku”, „kalarepka – krzepka”,

„grochu – trochu”, „feler – seler”, „cebuli – czuli”, „fasoli – gramoli”, „marchewka – krewka”, „kapusta – pusta” (Cieślakowski, 1981: XXXIII). Rym uczula na słowo, jest elementem gry słownej. Bohaterowie utworu – Koper, Szczypiorek, Kalarepka, Rzepa, Groch, Pietruszka, Seler, Burak, Cebula, Fasola, Brukselka, Marchewka, Kapusta – są zantropomorfizowani. Przestrzeń tych tekstów jest swojska, a wyspy Bergamuty naprawdę nie istnieją. Efekt komiczny w wierszach Brzechwy osiągnąony jest poprzez ukazanie niedobrych par małżeńskich. Autor korzysta z kontrastu wyglądu, charakterów postaci, np.

– Niech pan tutaj się nie błąka,
Niech pan zmiata i nie lata,
i zostawi lepiej mnie,
bo ja jestem piegowata,
a pan – nie! (*Żuk*)

Chodzą wciąż tą samą drogą,
Ale pobrać się nie mogą. (*Żuraw i czapla*)

Burak stroni od Cebuli,
A Cebula doń się czuli:
– Mój Buraczku, mój czerwony,
Czybyś nie chciał takiej żony?
Burak tylko nos zatyka:
– Niech no pani prędzej zmyka,
Ja chcę żonę mieć buraczą,
Bo przy pani wszyscy płaczą. (*Na straganie*)

By rozbawić, ale i nauczyć, poeta prezentuje całą galerię leniów, uparciuchów, kłamczuchów, skarżypyt, samochwał, złośników. Nosiciel wady, np. Michałek (*Michałek*), jest nieświadomy swej ułomności, przekonany, że posiada cechy wręcz przeciwnie (por. Papuzińska, 2017: 105):

Do domu wrócił Michałek,
Przyglądał smętnie przedziałek,
I w ojca wlepiwszy ślepiec,
Rzekł: – Nauczyciel się czepia. (*Michałek*)

Zdaniem J. Papuzińskiej (2007: 105), ponieważ śmiech jest zjawiskiem społecznym, można powiedzieć, że sytuacja narracyjna rozgrywa się w trójkącie: podmiot ośmieszający (autor, narrator, dorosły mentor), obiekt ośmieszenia (przeważnie postać wymieniona w tytule utworu) i widz, świadek, słuchacz opowiadki (odbiorca utworu). Mentor nie zwraca się bezpośrednio do „winowajcy”, lecz wzywa na świadka publiczność utworu, ustalając między nią a obiektem relację wyższości. Śmiech staje się rezultatem triumfalnej dezaprobaty, dyskwalifikacji połączonej z przyjemnością, że jest się lepszym od wskazanego obiektu.

Śmieszny mądra, uczona, ale uparta i nierozsądna sowa. Stała się obiektem ośmieszenia, straciła wzrok, bo:

Przeczytała książkę czterdzieści,
Dowiedziała się z ich treści,
Że kto czyta, gdy jest mrok,
Może łatwo stracić wzrok. (Sowa)

Podstawą humoru wiersza pt. *Kwoka* jest wyrazista postać głównej bohaterki, która zaprosiła gości, by „nauczyć ich grzeczności”. Brzechwa w mistrzowski sposób połączył humor charakterów i sytuacji z humorem słownym, np. „widział kto takie go osła?!”, „A to krowa!”, „Co też pani tu wyczynia? Tak nabłócić! A to świnia!”.

Powiedzenie: „nie uszło jej to na sucho” stało się okazją do napisania utworu pt. *Żaba*. Autor wyjmował z pamięci i mowy potocznej przysłowia, które układają się w metaforę i ściągają w elipsę, i odkrywał oraz racjonalizował ich przenośność, sprawdzał jakby mechanizm ich metaforyczności (Cieślakowski, 1981: XXIX). Wychwycenie nonsensu – chora żaba zgłasza się do doktora, który stawia diagnozę: „Pani zanadto się poci, Niech pani unika wilgoci” staje się podstawą komizmu charakterów i sytuacji.

W wierszu *Prima aprilis* śmiech wywołuje w czytelniku wyeksponowanie niedorzeczności. W tym fikcyjnym „świecie na opak” wszystko staje się możliwe: kokoszcze wyrósł wielbłądzi garb, w niebie fruwała krowa stułetnia, na topoli świergotał karp, żyrafa miała króciutką szyję. Wychwytywanie nonsensów, demaskowanie absurdu jest podstawą komizmu charakterów i sytuacji.

W omawianym zestawie podręczników nie zabrakło utworów Juliana Tuwima. „Na czym polega tajemnica uroku Tuwimowskich wierszy? – pyta Jan Brzechwa (1982: 366). Po prostu na tym, że był on prawdziwym poetą [...] i wszystkie te utwory noszą na sobie znamię talentu poetyckiego”. Autor posługiwał się zabawą słowną, żartem intelektualnym, nonsensem, zróżnicowanym rytmem, trafiał do psychiki dziecięcej, wyzwał w odbiorcach poczucie humoru i wrażliwość na piękno poetyckiego słowa (Frycie, 1982: 310).

Wyliczankowa konstrukcja wiersza *Abecadło* Juliana Tuwima, bogata w rymy: „kropeczkę – kładeczkę”, „brzuszki – nóżki”, „pętko – przelekło”, „zgubiło – wskoczyło”, „wyprostowało – złamało”, wywołuje uśmiech na twarzach czytelnika.

Autor osiąga efekt komiczny w wierszu pt. *Warzywa* poprzez zastosowanie zabiegu personifikacji. Warzywa kłócą się:

Kto z nich większy,
A kto mniejszy,
Kto ładniejszy,
Kto zgrabniejszy.

Stosuje ponadto schemat wielokrotnych wyliczeń i powtórzeń.

Twórczość Wandy Chotomskiej nawiązuje w oryginalny sposób do poezji J. Tuwima i J. Brzechwy. Jej utwory otwarte są na absurd i nonsens, pełne humoru, radości i ciepła (Tylicka, Leszczyński, 2002: 65). Osią fabuły w wierszu pt. *Dlaczego cię ogonem miele?* jest próba odpowiedzi na pytanie zawarte w tytule. Stopniowe ukazywanie humorystycznych przypuszczeń, rozwiązań problemu służy uzyskaniu efektu komicznego. Samo udzielenie odpowiedzi jest zaskakujące i śmieszne.

No bo jeśli w kółko miele,
Ma w tym chyba jakieś cele.
– Mam – kiwnęło głową cielę –
Robię muchom karuzelę. (*Dlaczego cielę ogonem miele*)

Komizm słowny ułatwia pocie przekazywanie istotnych treści dydaktycznych i poznawczych (Biernacka, 1999: 63). W wierszu W. Chotomskiej pt. *Ale heca* nagromadzenie wyrazów z „h” stało się okazją do zbudowania fabuły. Wyrazy te, zarazem „ortogramy”, np. „Hajnówka”, „harcerz”, „halny”, „hulajnoga”, „huśtają się”, „hipopotam”, „huk”, „harmider”, „hałas”, „juhas”, „hala”, „herbata”, wzbogacają język uczniów, poszerzają znajomość wyrazów z „h”, tworząc swoisty słownik ortograficzny. W utworze pt. *Alfabet* autorka chcąc zwrócić uwagę uczniów na nazwy naszego alfabetu, odwołuje się do sytuacji zabawowej. Zastosowanie takiego mechanizmu ułatwia czytelnikom lepsze zapamiętanie przekazywanych treści.

Połączenie zabawy słowem z nauką odnaleźć można w utworach Małgorzaty Strzałkowskiej – mistrzyni akrobacji słownych. Teksty autorki *Wlazł wół na stół*, *Chmura w górze, góra w chmurze*, *Budki, dudki, bieg i śnieg*, *Trzy po trzy*, *Ruszam mówięm nie na próżno*, *Uwaga, Ach, to ch*, ukazane w podręcznikach pod hasłem „Potyczki językowe” – *wprowadzenie w świat ortografii*, bawią i uczą zarazem. Cel dydaktyczny – zapamiętanie ortogramów i reguł ortograficznych – nie byłby tak łatwy do zrealizowania bez zabawy. Np.:

Wlazł wół na stół –
Nie chodź, wole, po stole! [...]
Pamiętajmy zawsze to –
ó wymienia się na o! (*Wlazł wół na stół*)

Chmura w górze, góra w chmurze,
A ja bzdurki sobie bzdurzę! [...]
Tu, jak wiemy z doświadczenia,
Rz się na **r** wymienia! (*Chmura w górze, góra w chmurze*)

I na co dzień, i od święta
Dobrze, gdy się to pamięta:
Krzyś wrzos ujrzał przed **brzozami**,
Grześ, chrząkając, trzasnął drzewiami. (*Trzy po trzy*)

Cztery małe **krasnołudki**
Zbudowały **dudkom budki**,
Bo wie każdy **krasnołudek**,
Że do **budek** wzdycha **dudek.** (*Budki, dudki, bieg i śnieg*)

Uwaga! Uwaga! Przeczytaj **uważnie!**
Zachowaj **powagę!** Ja mówię **poważnie!** [...]
Jak widać, regułka wyłania się z cienia –
Pisz **ż** zawsze wtedy, gdy na **g** się wymienia.
To jasna zasada, rzec **moę**, że **może** –
Gdy innym **pomaga** – i tobie **pomoże?** (*Uwaga*)

Teksty autorki można potraktować jako lekcję polskiej ortografii. Rymy pojawiające się w utworach służą celom mnemotechnicznym, ułatwiają, uatrakcyjnają odbiór treści (Zabawa, 2013: 111).

Wiersz Ludwika Jerzego Kerna pt. *Piotruś i Powietrze* jest przykładem połączenia elementów satyrycznych z dydaktycznymi. To utwór otwarty na absurd i nonsens. Autor ukazuje głównego bohatera Piotrusia – leniucha, który pragnie zostać powietrzem. Dobra wróżka spełnia jego prośbę i dzięki niej chłopiec dowiaduje się, jak ważną rolę spełnia powietrze.

Rano, gdy zbudził się, przetarł oczy
I rzekł:
– Zmęczyłem się bardzo w nocy.
Nie przypuszczałem, proszę mamusi,
Że tak powietrze pracować musi... (*Piotruś i powietrze*)

„Bajka ta – zadaniem I. Biernackiej (1999: 56) – niczym filozoficzny wykład obrazuje przydatność jego istnienia, podporządkowując równocześnie swą treść nadrzędnemu celowi wychowawczemu”.

Ciekawymi tekstami humorystycznymi są utwory Doroty Gellner. W wierszu pt. *Brat* autorka przedstawia skutki niewłaściwej opieki nad młodszym rodzeństwem. Ośmiesza wady starszego brata, któremu rodzice powierzyli opiekę nad siostrą. Zachowanie głównych bohaterów staje się źródłem humoru sytuacyjnego. Czytelnika zaskakuje ostatnia strofa wiersza:

Gdy rodzice się zjawili,
To okropnie się zdziwili.
– Czemu nie śpisz? – spytał tata.
– nie śpię, bo pilnuję brata!

Podstawą humoru w wierszu D. Gellner *Prezent dla Mikołaja* jest pomysł obdarowania prezentem Świętego Mikołaja, np.:

Niech się ucieszy Mikołaj Święty –
Tak rzadko ktoś mu daje prezenty.

Żartobliwy ton wiersza, paidialna tematyka umieszcza utwór w ramach mitycznego świata dziecka (Biernacka, 1999: 101).

Zrozumienie nieporozumień między rozmówcami staje się podstawą komizmu słownego i sytuacyjnego w wierszu Tomasza Plebańskiego *Telefon od wuja Leona*.

Co? Kto mówi? Jaki balon?
A, wuj Leon. Witam wuja [...]
Co mam podać? Co? Herbatę?
A, rozumiem. Podać tatę. [...]
Co? Nie słyszę. Czym mam strusia?
Coś przerywa... A, mamusia! [...]
Tak? Kto mówi? Kto Baleron?
A, już słyszę. Serwus, Leon!

Współczesna literatura nawiązuje do maksym, złotych myśli i stałych frazeologizmów. Wprowadzenie tych środków językowych nadaje im nowy wymiar i odświeża ich metaforyczność (Buttler, 1986: 51–52). Humorystyczna historia młynarza, który kupił kota w worku, stała się okazją do zabawy słowami. Osnową fabuły w wierszu pt. *Kot w worku* Marcina Brykczyńskiego są frazeologizmy: „kupił kota w worku”, „biegał niczym kot z pęcherzem”, „darł z nim koty”, „igrał jak kot z myszą”, „spadł jak kot na cztery łapy”, „wykręcił się ogonem”, „pierwsze koty za płoty”, „tyle słów, co kot napłakał”.

Humorystyczna przygoda dwóch sąsiadów, Pawła i Gawła, zbudowana została wokół powiedzenia: „Wolność Tomku w swoim domku”. Na plan pierwszy wysuwa się w wierszu Aleksandra Fredry komizm charakterów i sytuacji. Autor przesadnie, karykaturalnie przedstawia bohaterów, ośmieszając negatywne cechy ludzi:

Paweł spokojny, nie wadził nikomu,
 Gawęł najdziksze wymyślał swawole. [...]
 Uśmiech wywołuje reakcja spokojnego Pawła:
 A Paweł z wędką siedzi na komodzie.
 „Co waćpan robisz?” „Ryby sobie łowię”.
 „Ależ, mospanie, mnie kapie po głowie!”
 A Paweł na to: „Wolność, Tomku,
 W swoim domku”.

Chwytem literackim jest ukazanie groteskowo-komicznych sytuacji pozwalających na wypuklenie absurdów obyczajowych. Wychwytywanie nonsensów jest niezaprzeczalnie podstawą komizmu charakterów i sytuacji (Biernacka, 1999: 29). Podstawą humoru jest również przypisanie bohaterom zachowań i reakcji dziecięcych.

Dłuższą formą wierszowaną eksponującą humor sytuacyjny jest wiersz Marcina Brykczyńskiego pt. *Ale teatr!*, opowiadający o kłopotach, które pojawiły się w pewnym teatrze za sprawą chochlika:

Ledwo zaczęło się przedstawienie,
 Zmienił stroje wszystkim na scenie.
 W cudzym kostiumie każdy się biedził,
 Bo sam nie wiedział, co ma powiedzieć.

Po chwili ten „wywrócony świat” wraca do ustalonego, naturalnego porządku:

Lecz na widowni, szczęśliwym trafem,
 Siedział reżyser ze scenografem,
 A dalej autor, schowany w łoży,
 Który od nowa sztukę ułożył.

* * *

Humor, komizm są najistotniejszymi cechami utworów, które stały się przedmiotem analizy. W niniejszym artykule omawiane wiersze odpowiadają preferencjom uczniów klas I–III ze względu na typ komizmu (por. Grzybowski, 2015: 372–381;

Pomirska, 2014: 217–218). Do najważniejszych, najbardziej popularnych sposobów wywoływania komizmu zaliczyć można komizm słowny, charakterów i sytuacji.

„Bohaterem” utworów, w których dominuje komizm słowny, „staje się sam język, mowa, słowo – ich możliwości, plastyczność, wieloznaczność” (Zabawa, 2013: 146). „Komizm słowny” – zdaniem I. Biernackiej (1999: 63) – ułatwia przekazywanie istotnych treści dydaktycznych i poznawczych. Stanowi podstawowy środek ekspresji, jest instrumentem kształtowania wrażliwości estetycznej odbiorców, a także pomostem łączącym dwa sposoby komunikacji: dorosły i dziecięcy. Autorzy omawianych wierszy stosują podstawowe struktury języka: rymy, nagromadzenie podobnych brzmień, wyliczanki, gry słowne, frazeologizmy, korzystają z przysłów. Twórcy ukazują wyraziste kreacje bohaterów i groteskowo-komiczne sytuacje. Ośmieszają negatywne cechy bohaterów, stosują wyolbrzymienia, przesadę antropomorfizację. Opowiadają historie „na opak”, stosują kontrast wyglądu, charakterów, postaci, demaskują absurd.

Elementy satyryczne łączą się w utworach z elementami wychowawczymi. Ukazanie wad bohaterów, ich wyolbrzymienie „przyjmuje kształt zabawnego i śmiesznego portretu, karykatury. Cel wychowawczy nie byłby możliwy do osiągnięcia bez zabawy” (Biernacka, 1999: 95).

Obecność wierszy z elementami humoru w serii omawianych podręczników jest widoczna. *Elementarz XXI wieku* (klasa I, II, III) prezentuje uczniom utwory ulubionych autorów, takich jak: Jan Brzechwa, Julian Tuwim, Ludwik Jerzy Kern, Wanda Chotomska, Dorota Gellner. Nie zabrakło ponadczasowego wiersza *Parweł i Garweł* Aleksandra Fredry. Cieszy obecność tekstów autorów współczesnych: Małgorzaty Strzałkowskiej, Marcina Brykczyńskiego, Tomasza Plebańskiego.

Bibliografia

- Adamczuk E. (2003), hasło ‘humor’. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, tom II. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Biernacka I. (1999), *Humor dla dzieci w poezji Ludwika Jerzego Kerna*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Brzechwa J. (1982), *O poezji dla dzieci*. W: S. Frycie, *Literatura dla dzieci i młodzieży w latach 1945–1970*, tom II. Warszawa: WSiP.
- Buttler D. (1986), *Komizm językowy w poezji dla dzieci*. W: B. Żurkowski (red.). *Poezja dla dzieci – mity i wartości*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Cieślakowski J. (1981), *Antologia poezji dziecięcej*. Wrocław: Wydawnictwo Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Frycie S. (1982), *Literatura dla dzieci i młodzieży w latach 1945–1970*, tom II. Warszawa: WSiP.
- Grzybowski P.P. (2015), *Śmiech w edukacji. Od szkolnej wspólnoty śmiechu po edukację międzykulturową*. Kraków: Impuls.
- Papuzińska J. (2007), *Dziecięce spotkania z literaturą*. Warszawa: Wydawnictwo Centrum Edukacji Biliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej.
- Pomirska Z. (2014), *Treści humorystyczne w podręcznikach gimnazjalnych do języka polskiego a specyfika poczucia humoru młodzieży*. W: E. Dunaj, I. Morawska, M. Latoch-Zielińska (red.), *Humor w kulturze i edukacji*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

- Tylicka B., Leszczyński G. (red.). (2002), hasło: 'Chotomska Wanda'. W: Tylicka B., Leszczyński G. (red.), *Słownik literatury dziecięcej i młodzieżowej*. Wrocław–Warszawa–Kraków: Wydawnictwo Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Zabawa K. (2012), *Współczesna literatura dziecięca w edukacji wczesnoszkolnej – rzeczywistość i perspektywy*. W: B. Surma (red.), *Nowe wyzwania i perspektywy dla wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej*. Kraków: Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM.
- Zabawa K. (2013), *Rozpoczęta opowieść. Polska literatura dziecięca po 1989 roku wobec kultury współczesnej*. Kraków: Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM.
- Zabawa K. (2014), *Lektury we wczesnoszkolnej edukacji polonistycznej – rzeczywistość i perspektywy*. W: M. Chrost, A. Królikowska (red.), *Wychowanie przedszkolne i edukacja wczesnoszkolna w dobie przemian*. Kraków: Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM.

Omawiane podręczniki

- Hryniewicz E., Stępień B. (2012), *Elementarz XXI wieku*, klasa 1, cz. 1 i 2. Warszawa: Nowa Era.
- Hryniewicz E., Stępień B. (2013), *Elementarz XXI wieku*, klasa 2, cz. 1 i 2. Warszawa: Nowa Era.
- Hryniewicz E., Stępień B. (2014), *Elementarz XXI wieku*, klasa 3, cz. 1 i 2. Warszawa: Nowa Era.

Streszczenie

W artykule poddano analizie wybrany zestaw podręczników pod kątem obecności w nim treści humorystycznych. Omówione zostały wiersze, w których humor, komizm są najistotniejszymi cechami tych utworów. Autorzy wierszy stosują paidialne struktury języka: rymy, nagromadzenie podobnych brzmień, wylizanki, gry słowne, frazeologizmy, korzystają z przysłów. Twórcy ukazują wyraziste kreacje bohaterów i groteskowo-komiczne sytuacje. Ośmieszają negatywne cechy bohaterów, stosują wyolbrzymienia, przesadę, antropomorfizację. Opowiadają historie „na opak”, stosują kontrast wyglądu, charakterów, postaci, demaskują absurd. Elementy satyryczne łączą się w utworach z elementami wychowawczymi.

Słowa kluczowe: humor, komizm, wiersze, podręczniki

Humor in school textbooks

Abstract

In the presented article the author has presented a set of textbooks selected from the point of view of presence of humoristic contents. The poems for which humor and comic qualities are the most distinctive features have been discussed. The authors of the poems in question use paidial (play on words) structures of the language: rhymes, aggregation of similar sounds, counting-out rhymes, puns (paronomasia), idiomatic expressions, proverbs (sayings). The authors present expressive creation of the heroes and grotesque-comic situations. They ridicule the negative features of their heroes, apply exaggeration, affectation, anthropomorphism. They tell the stories in an “awry way” and apply contrast outlook, characters, debunk absurd. In these compositions under discussion the satirical elements are merged with educational ones.

Key words: humor, comic qualities, poems, textbook